

POZNÁMKY

SLOVENSKÉ JEDNOTKY NASADENÉ NA VÝSTAVBU OPEVNENÍ V TALIANSKU V PRIEBEHU DRUHEJ SVETOVEJ VOJNY A PROTIFAŠTICKÝ ODBOJ V TALIANSKU

Mgr. Juraj ŠIMKO, PhD.

ÚVOD

Pre laickú verejnosť je pôsobenie slovenských vojakov vo vojnových operáciách na území Talianska spájané predovšetkým s obdobím prvej svetovej vojny. Avšak slovenskí vojaci boli nasadení na talianskom území aj v priebehu druhej svetovej vojny ako spojenci nacistického Nemecka.

V súčasnej dobe existuje veľmi málo prác, ktoré sa zaoberajú otázkou pôsobenia slovenských vojakov v Taliansku počas druhej svetovej vojny. Aj z tohto dôvodu ide teda o relatívne neznámu tematiku, ktorá stále čaká na dôsledné spracovanie. Pritom sa nejednalo o nasadenie malého počtu vojska. Naopak, išlo o jednotky čítajúce rádovo od 3 500 do 7 000 mužov, ktorí tu pôsobili od konca roku 1943 do mája 1945. Tento príspevok má za úlohu pripomenúť a ozrejmiť málo známu, no významnú kapitolu dejín slovenských ozbrojených síl.

1 PRESUN SLOVENSKÝCH JEDNOTIEK DO TALIANSKA

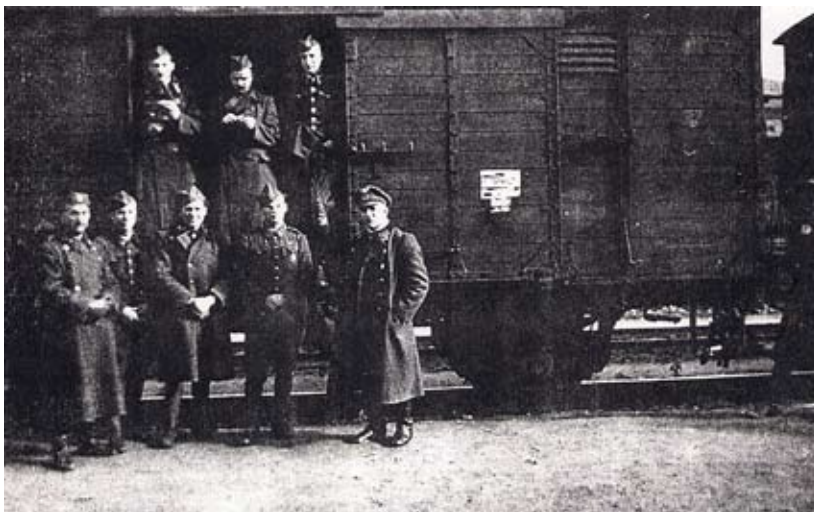
Slovensko sa po udalostiach z marca 1939 stalo spojencom nacistického Nemecka a jeho ozbrojené sily sa už v roku 1939 podieľali na kampani proti Poľsku. V roku 1941 začali slovenské jednotky svoje pôsobenie na východnom fronte proti Sovietskemu zväzu. Skúsenosti s 2. pešou divíziou (predtým Zaisťovacia divízia) na východnom fronte v roku 1942 ukázali, že ide o nespoľahlivú jednotku. Padlo rozhodnutie divíziu reorganizovať. Po reorganizácii a premenovaní na Technickú brigádu, rozhodlo nemecké velenie o jej presunutí a nasadení v pásme nemeckej obrannej línie v Taliansku. K tomuto rozhodnutiu dospeli najvyššie miesta Tretej ríše už začiatkom októbra 1943. V ďalekopise podpísanom W. Keitlom, ktorý bol adresovaný aj nemeckému generálovi pri slovenskom ministerstve národnej obrany, sa hovorilo: „Z rozkazu vodcu treba oznámiť slovenskému prezidentovi nasledujúce: *Skúsenosti s 2. slovenskou divíziou ukázali, že divízia už nie je súca na plnenie bojových úloh na východe. V záujme jej použitia takým spôsobom, aby mohla v súlade so želaním slovenského štátneho vedenia byť užitočná a zostala cenným faktorom pre vedenie vojny, uvažuje sa preto o jej nasadení na stavebné úlohy za frontom v Taliansku. Za tým účelom sa navrhuje reorganizovať divíziu na stavebnú brigádu s výzbrojou, ktorá by zodpovedala jej neskorším úlohám. Žiada sa o súhlas s touto úpravou*“¹⁾.

Slovenská vláda s takouto požiadavkou súhlasila. Požadovala, aby bola jednotka na čas nevyhnutný pre reorganizáciu presunutá do niektorého rakúskeho priestoru. Nemecká strana túto požiadavku odmietla a reorganizácia sa mala dokončiť v novom priestore v Taliansku. Rozkaz operačného oddelenia veliteľského štábu

1) ŠTEFANSKÝ, V.: *Slovenskí vojaci v Taliansku 1943-1945*. Bratislava : MO SR, 2000, s. 22.

Hlavného veliteľstva brannej moci z 10. októbra 1943 nariadovel, aby sa slovenská divízia spolu so železničnou stavebnou rotou 12 vyčlenila z jej operačného nasadenia, stiahla sa na uskutočnenie reorganizácie a po nej sa, najneskôr od 22. októbra, pripojila k skupine armád B. Ťažké zbrane a lietadlá patriace divízii, ktoré sa uvoľnia reorganizáciou, mali byť poslané na Slovensko ¹⁾.

Divízia reorganizovaná na Technickú brigádu (ďalej len „TB“) zahájila svoju činnosť 25. októbra 1943 pod velením pplk. gšt. Krnáča. Stala sa tylovou nebojovou jednotkou a mala sa pripojiť k nemeckej skupine armád B, ktorá mala brigádu využívať ako uzavretý celok pod slovenským velením. Po odovzdaní výzbroje a výstroja sa príslušníci novozriadenej brigády začali zhromažďovať v nakladacej stanici Minsk. Z východného frontu bola sťahovaná od konca októbra 1943 a po trase Varšava – Opole – Görlitz – Mníchov – Brenner presúvaná do priestoru Imola – Ravenna – Cervia.

Obrázok 1: Transport slovenských vojakov do Talianska. Jeseň 1943.

TB v Taliansku tvorili dva pešie pluky – 101. a 102. peší pluk. Každý pluk sa delil na tri prápory (v dobových dokumentoch sú označované rímskou číslicou pred číslom pluku, napr. II/101) a každý prápor tvorili tri roty. Ďalej TB tvorili: štábna autokolóna, nákladná autokolóna, poľné pekárne, poľné jatky, poľná nemocnica, pošta, železničná stavebná rota 12 a do začiatku roku 1944 aj protiletadlová batéria, ktorá bola neskôr odsunutá späť na Slovensko, pretože nemala dostatok zbraní a materiálu, aby mohla plniť svoju úlohu. Početný stav brigády tvorilo asi 3 000 vojakov.

Od začiatku novembra 1943 vznikali v miestach dislokácie útvarov TB posádkové veliteľstvá (ďalej len „PV“). Hlavné PV bolo zriadené dňa 5. novembra a spolu s brigádnym parkom sídlilo v Imole. Ďalšie PV bolo zriadené v San Pietro in Vincoli dňa 8. novembra (veliteľ – mjr. J. Ryška). Nasledovali PV v Cervii (veliteľ – pplk. A. Králik) a v Ravenne (veliteľ – pplk. M. Strapák) zriadené 10. novembra. Posledným bolo PV vo Faenze (veliteľ – npor. J. Gerža) ²⁾. Úlohou dôstojníka PV bolo vo svojom

2) Rozkaz veliteľa Technickej brigády z 15 novembra 1943. Vojenský historický archív Trnava, fond ZD, kr. č. 2, sign. II/40.

POZNÁMKY

sektore kontrolovať pohyb vlastných jednotiek, ich správanie, ako aj nie práve najpríjemnejšie kontrolovanie miestnych hostincov a verejných domov.

Úlohou brigády bolo vykonávať opevňovacie práce na pobreží Jadranského mora. Budované objekty – zákopy a palebné postavenia mali slúžiť nemeckej obrane v prípade vylodenia Spojencov. TB bola s platnosťou od 7. novembra podriadená nemeckej 90. divízii pancierových granátnikov (90. Panzergrenadier-Division). V každom úseku slovenského pluku bol nasadený jeden nemecký bojový prápor.

Prvým dislokačným priestorom TB resp. jej peších plukov, bol priestor Ravenna – Cervia. 101. peší pluk (ďalej len „101. pluk“) bol v Cervii a 102. peší pluk (ďalej len „102. pluk“) bol v Ravenne. Rozhranie medzi oboma jednotkami tvorila línia San Pietro in Prento, Cembellara Canale di Argini – Bocca di Beovio. Prápory boli nasadené vedľa seba na týchto pracovných úsekoch:

- I. a II. prápor/102 – Marina di Bevenna až Ponto Maria,
- III. prápor/102 – Ponto Maria až Bocca di Beovio,
- III. prápor/101 – Milano Maritino až Casenatici,
- II. prápor/101 – Casenatico až Cateo.

Velitelia práporov sa po príchode na miesto určenia stretli s nemeckými dôstojníkmi a prevzali od nich pracovné inštrukcie. Jednotky začali s prácou hneď po ubytovaní.

28. novembra 1943 prevzala velenie úseku v okolí Ravenny nemecká 362. pešia divízia. Slovenská brigáda zostala na svojom mieste a prešla do jej podriadenosti³⁾⁴⁾.

1. decembra 1943 prevzal velenie TB plk. Ladislav Bodický. Velenie 101. pluku od pplk. Kráľika prevzal mjr. Kubíček a veliteľom 102. pluku sa stal pplk. Klement, ktorý vystriedal pplk. Strapáka. V decembri, okrem prác na opevňovaní pobrežia, prebiehalo v TB aj dokončenie reorganizácie začatej na východnom fronte.

TB sa v novembri a decembri 1943 zameriavala na aklimatizáciu v novom prostredí a oboznamovala sa s novými, tentoraz pracovnými, úlohami na menej exponovanom mieste nemeckej obrany v Taliansku. V prípade útoku Spojencov na zverené sektory, mala byť okamžite ako pracovná jednotka stiahnutá do tyla.

3) Doteraz spomínané nemecké divízie patrili do nemeckej skupiny armád C. V čase, keď sa plánovala reorganizácia a presun slovenských vojakov z východného frontu do Talianska, v severnom Taliansku pôsobila skupina armád B. Dňa 26. novembra 1943 bolo veliteľstvo tejto skupiny armád presunuté na západný front, kde malo čeliť pripravovanej invázii do Normandie. TB tak nakoniec pôsobila v podriadenosti jednotiek skupiny armád C.

4) Rozkaz veliteľa Technickej brigády z 20. decembra 1943. Vojenský historický archív Trnava, fond ZD, kr. č. 21, sign. II/8.

Nové úlohy pre TB pozostávali z budovania streleckých a spojovacích zákopov, okopov a ľahkých úkrytov z dreva a zeminy. Z viacerých dôvodov, akými boli neskúsenosť slovenských vojakov, nedostatok pracovného náradia a materiálu, ako aj nedôslednosť až nezáujem, nemali tieto stavby požadovanú kvalitu a životnosť. Aj miestne obyvateľstvo sa zo začiatku k neznámym vojakom správalo pomerne odmerane až nedôverčivo. Časom sa však slovenským vojakom podarilo prekonať jazykovú bariéru a začali nadväzovať s miestnymi obyvateľmi otvorenejšie kontakty.

Brigáda sa v čase svojho príchodu nachádzala pomerne ďaleko od hlavnej frontovej línie. To ale neznamenalo, že by bola v bezpečí. Pri nálete Spojencov na Ravennu 30. decembra 1943 utrpela prvé straty. Zahynulo 23 slovenských vojakov a 19 bolo zranených. Boli to prevažne príslušníci pomocnej roty 102. pluku. Mŕtvych pochovali na cintoríne vo Faenze.

2 TALIANSKE BOJISKO NA JESEŇ 1943

V čase príchodu TB do Talianska bola vojenská situácia komplikovaná. Spojenecké vojská (konkrétne 8. britská armáda maršala Montgomeryho) prekonal 3. septembra 1943 Messinskú úžinu oddeľujúcu Taliansko od Sicílie a vylodili sa na južnom cípe Talianska. Začal sa spojenecký postup od „špičky talianskej čižmy“ smerom na sever. Talianska vláda začala tajne rokovať so Spojencami o separátnom mieri. 8. septembra bola ohlásená talianska kapitulácia. Jej vyhlásenie však bolo signálom pre nemecké jednotky rozmiestnené v Taliansku, aby zahájili operáciu ACHSE. Nemecké jednotky prevzali kontrolu nad dôležitými sektormi obrany na Apeniskom polostrove a v Stredomorí. Súčasne odzbrojili a internovali doteraz spojenecké talianske jednotky, čo sa v mnohých prípadoch skončilo krvipreliatím. Súčasťou tejto operácie bolo oslobodenie talianskeho diktátora Mussoliniho z internácie ⁵⁾.

Obrázok 2: Smery útokov Spojencov v septembri 1943

5) Na zasadnutí Veľkej fašistickej rady 25. júla 1943 bol Mussolini zbavený moci. Moc prevzala vláda pod vedením P. Badogliu. Diktátor bol zatknutý a internovaný. Nové talianske vedenie síce prehlásovalo vôľu pokračovať vo vojne po boku nacistického Nemecka, Hitler tomu však neveril a nariadil posilňovať nemecké jednotky v Taliansku. Začali sa prípravy na operáciu Achse. Po oslobodení Mussoliniho bola 18. septembra 1943 na severnom území Talianska, ovládanom nemeckými jednotkami, vytvorená bábková Talianska sociálna republika (tal.: *Repubblica sociale Italiana*), známa aj ako Republika Salo (podľa sídla vlády v meste Salo) na čele s Mussolinim. Taliansko tak bolo rozdelené na dve časti.

POZNÁMKY

Keď sa 9. septembra začali v Salernskom zálive južne od Neapola vylodovať spojenecké jednotky (5. americká armáda gen. Clarka), privítala ich palba sústredenej nemeckej obrany. Systém nemeckej obrany sa v Taliansku opieral o výstavbu opevnených obranných línií naprieč Apeninským polostrovom. Spojenci postupujúci z juhu museli tieto prekážky prekonať, čo si vždy vyžadovalo mnoho prostriedkov. Ich postup sprevádzaný nemalými stratami bol neuveriteľne pomalý. Nemeckí obrancovia dokázali zdržiavať postup Spojencov na konkrétnej obrannej línii do vtedy, kým nebola v tyle pripravená ďalšia, na ktorú usporiadane ustúpili. Na pre-

Obrázok 3: Nemecké obranné línie v Taliansku

lome októbra a novembra 1943 sa nemecké jednotky stiahli na dokonale pripravenú a silnú obrannú líniu, nazývanú Gustavova línia. Tá sa tiahla naprieč celým talianskym polostrovom, od Jadranského mora po Tyrhénske more, asi 120 km južne od Ríma a opierala sa o horské masívy. Centrom obrany Gustavovej línie bol masív Monte Cassino. Pre Spojencov sa začalo dlhé obdobie pozíčných bojov na Gustavovej línii. Boje trvajúce až do mája 1944 sa podobali bojom v zákopoch prvej svetovej vojny.

Svoju úlohu tu zohrala výborná nemecká obrana s využitím komplikovaného horského terénu a tiež počasie, ktoré znemožnilo pohyb a zásobovanie útočiacich jednotiek.

3 TECHNICKÁ BRIGÁDA PRI FRONTOVEJ LÍNII

7. januára 1944 dostala TB rozkaz, ktorým bola prevelená na exponovanejšie miesto frontu. Jej úlohou bola výstavba línií nazývaných *Oranžová*, *Hitlerova* a *Dora*. Tvorili druhé obranné pásmo hlavnej obrannej línie južne od Ríma - *Gustavovej*, ktorá chránila údolie rieky Liri pred spojeneckým postupom. Slovenské jednotky boli vzdialené od hlavnej obrannej línie 20 km. TB dorazila na nové miesto určenia 11. januára 1944 a začala s opevňovacími prácami. Jednotky boli dislokované v priestore Pico – Fondi – Itri, a to konkrétne:

- Patrica – veliteľstvo TB, štábna rota, štábna autokolóna, nákladná autokolóna, pošta a spojovacia čata,
- Pico – veliteľstvo 101. pluku, pomocná rota, II. prápor/101,
- Campodimele – I. prápor/101,
- S. Oliva – III. prápor/101,

- Lepola – veliteľstvo 102. pluku, pomocná rota,
- Fondi – I. prápor/102,
- Itri – II. prápor/102,
- Monte S. Biagio – III. prápor/102.

Týmto presunom sa slovenskí vojaci ocitli v prifrontovom pásme. Takmer denne útočilo na pridelené pracovné úseky spojenecké letectvo. Nálety si vyžiadali niekoľko obetí z radov príslušníkov TB. Fakt, že brigáda bola tylovou nebojovou jednotkou nasadenou tak blízko frontu, spôsobil šírenie obáv a defetizmu.

Prvé dva mesiace roku 1944 sa javili ako najnáročnejšie obdobie v počiatkoch nasadení TB na Apeninskom polostrove. Brigáda situovaná v bezprostrednej blízkosti frontovej línie mala zásobovacie ťažkosti. Chlad, nepriaznivé počasie, časté útoky spojeneckého letectva na pracovné i ubytovacie priestory znamenali pre vojakov veľké vypätie. Vyskytli sa aj prípady odmietnutia nástupu do práce, či otvorená kritika vyšších miest brigády v súvislosti so zlou zásobovacou situáciou.

Aj napriek ťažkostiam so zásobovaním a ubytovaním ⁶⁾, po návšteve pracovných úsekov TB generálporučík Hildemann, veliteľ nemeckých ženijných jednotiek v Taliansku, hodnotil výkon slovenských vojakov ako nadpriemerný ⁷⁾.

Dislokácia TB v pásme bojov vyvolala rozruch aj na Slovensku. Predseda vlády V. Tuka oznámil nemeckému vyslancovi na Slovensku: „Slovenská Najvyššia rada obrany štátu (ďalej len „NROŠ“) sa dozvedela o nasadení Technickej brigády v blízkosti frontu... Nie je ani vycvičená, ani vyzbrojená na boj, ani na akékoľvek frontové nasadenie. Z podnetu slovenskej NROŠ by malo nemecké velenie zmeny v nasadení dohodnúť so slovenským armádnym velením“⁸⁾.

4 ÚSTUP NA SEVER

Technická brigáda zostala do konca februára v blízkosti frontového pásma za Monte Cassinom. Začiatkom marca 1944 dostala rozkaz na presun do nového priestoru. Novou úlohou bolo participovať na výstavbe *Caesarovej línie*. Nový dislokačný priestor sa nachádzal v pohorí Abruzzy pri mestečkách Tagliacozzo a Avezzano. Priestor vzdialený od Fondi 90 až 100 kilometrov dosiahla TB vlastnými prostriedkami. Spolu s TB sa presúvali aj nemecké ženijné jednotky, aby zabezpečili prípravu ďalšej línie, kým skončí obrana *Gustava*. Slovenské jednotky boli teda stiahnuté z exponovaného pásma v súlade s potrebami nemeckého velenia a nie na priamy zásah slovenskej NROŠ.

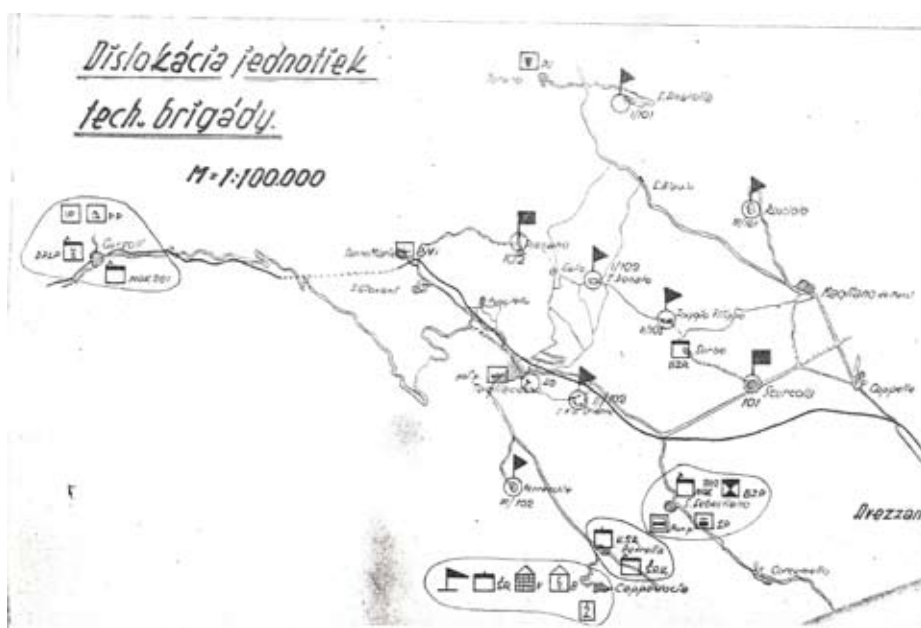
6) V niekoľkých prípadoch slovenskí vojaci z nedostatku kuriva použili telegrafné stĺpy alebo rúbali olivovníky, za čo boli trestaní.

7) Vojenský historický archív Trnava, fond ZD, kr. č. 4, sign. I/53.

8) ŠTEFANSKÝ, V.: *Slovenskí vojaci v Taliansku 1943-1945*. Bratislava : MO SR, 2000, s. 28.

POZNÁMKY

Technická brigáda, ktorej početné stavy tvorilo k 20. marcu 1944 147 dôstojníkov, 169 poddôstojníkov a 4 176 príslušníkov mužstva ⁹⁾, mala na *Caesarovej línii* vykonávať opevňovacie práce v úseku Magliano de Massi – Scurocola – ohyb riečky Imele – Tagliacozzo – M. Caealarga. Práca slovenských peších plukov v novom priestore pozostávala z hĺbenia okopov a palebných postavení v tvrdom a skalnatom teréne. Nevhodné cesty a chodníky si vyžadovali, aby všetok materiál na pracoviská prenášali ľudia, v lepšom prípade bol prevážaný na osloch. Úlohou brigády nebola len výstavba okopov, streleckých postavení a ľahkých opevnení, ale aj budovanie zložitých betónových bunkrov vybavených otočnou tankovou vežou. Zvládnutie výstavby takýchto pevnostných celkov si vyžadovalo, aby TB vyslala časť mužstva do mestečka Marcarese na inštruktáž.

Obrázok 4: Originálna mapa s vyznačením dislokácie TB na Caesarovej línii

Napriek tomu, že sa TB vzdialila od frontovej línie, museli jej príslušníci vykonávať strážnu službu v priestoroch dislokácie a zaistiť bezpečné ubytovanie, aby sa minimalizovalo ohrozenie jednotky spojeneckým letectvom. Slovenskému veleniu sa podarilo dosiahnuť, že od začiatku pôsobenia TB na výstavbe *Caesarovej línie* neboli k slovenským jednotkám pridelení nemeckí poradcovia. Situácia sa zmenila po „kolíkovej afére“.

Veliteľ I. práporu 101. pluku stot. Hujsa svojvoľne prehodil vytyčovacie kolíky do poddajnejšej pôdy. Chcel uľahčiť prácu svojej jednotke. Nemecké velenie chybu pochopiteľne objavilo. Aby sa zabránilo ďalším podobným nedorozumeniam, veliteľstvo brigády vydalo rozkaz: „*Technická brigáda nemá za úlohu riešiť taktické úlohy pri stavbe obrannej línie. Je zodpovedná len za správne technické prevedenie opevňovacích prác*“ ¹⁰⁾. V snahe zamedziť podobným omylom, či priestupkom boli k slovenským jednotkám opäť pridelení nemeckí dôstojníci vo funkcii poradcov.

9) ŠTEFANSKÝ, V.: *Slovenskí vojaci v Taliansku 1943-1945*. Bratislava : MO SR, 2000, s. 29.

10) Vojenský historický archív Trnava, fond ZD, kr. č. 51, sign. II/237.

Schopnosť TB vykonávať pridelené úlohy bola limitovaná nedostatočným doplnovaním mužstva. Vyčerpaní príslušníci TB vždy netrpezlivo očakávali príchod posíl, ktoré však takmer nikdy neboli dostatočné. 5. mája 1944 prišlo k jednotkám iba 150 mužov z transportu, ktorý pôvodne avizoval 845 mužov. Únava vojakov bola pochopiteľná, nakoľko od začiatku roku 1944 boli zrušené voľné nedele a pracovalo sa sedem dní v týždni. Ďalším problémom bolo zásobovanie. Velitelia rôť sa začali sťažovať. Niektorí si za svoju otvorenú kritiku vyslúžili niekoľko dní väzenia.

Obrázok 5: Obranné postavenie pre delostrelectvo budované slovenskými vojakmi

Morálka mužstva bola najväčším problémom. Vojaci sa dožadovali dovolení, pretože strávili dlhú dobu v poli bez odдыхu. Vzdušná nadvláda Spojencov tiež znižovala morálku. Silnejúce útoky letectva pridávali jednotkám TB prácu, zvyšovali počty padlých a ranených, ničili materiál a dopravné prostriedky.

Začiatkom júna 1944 dostalo veliteľstvo TB rozkaz na presun. Od 4. júna, dňa keď americké jednotky obsadili Rím, sa mala brigáda v rámci všeobecného organizovaného ústupu nemeckých vojsk na nasledujúcu pevnostnú líniu presunúť do nového priestoru – na *Gótsku líniu*, Nemcami nazývanú aj *Grünstellung*. Táto línia sa tiahla od Pesary na pobreží Jadranského mora po Viareggio pri Ligúrskom mori.

Trasa presunu viedla z Avezzana cez Fiamignano – Postu – Triponzo – Casenove a Foligno do priestoru nových opevňovacích prác v oblasti Vegheretto – Pennabili – Mercantino Mercetta, južne od San Marina. Jednalo sa o takmer 400 kilometrový presun.

Rozkaz z 19. 6. 1944 upravoval rozmiestnenie jednotiek TB nasledovne: veliteľstvo 101. pluku malo sídliť vo Verghereto. Prápor 101. pluku mali byť dislokované v S. il Docione, Corezzo a Caprice. Veliteľstvo 102. pluku bolo v Miratio a jeho prápor v Basciu, Motolane a Carpegne ¹¹⁾.

Ústup trval do 20. júna 1944, pokiaľ nemecké jednotky kryli ústup hlavných síl. Uvedený presun TB bol spojený s veľkými problémami. Jednotky TB boli napádané letectvom Spojencov. Bombardovanie spôsobilo TB materiálne i ľudské straty. 101. pluk hlásil po ukončení presunu 61 nezvestných a 102. pluk hlásil 8 mŕtvych, 20 zranených a 144 nezvestných ¹²⁾¹³⁾.

11) Vojenský historický archív Trnava, fond ZD, kr. č. 59, sign. III/9.

12) Rozkaz z 25. júna 1944. Vojenský historický archív Trnava, fond ZD, kr. č. 59, sign. III/9.

13) Väčšinu z týchto nezvestných tvorili vojaci, ktorí zbehli od jednotky a časom sa zapojili do talianskej protifašistickej rezistencie v rámci talianskych partizánskych oddielov.

POZNÁMKY

V priebehu ústupu brigáda neprestávala plniť svoju úlohu. Vojaci likvidovali bombardovaním spôsobené zátarasy a za neustálych útokov spojeneckého letectva umožnili presun zhromaždených nemeckých automobilových i tankových kolón.

Po ukončení presunu na *Gótsku líniu* bola TB podriadená štábu gen. Bessela, ktorý dohliadal na stavbu opevnení. Brigáde boli pridelené oddiely nemeckých ženistov na spoluprácu.

Od 1. júla 1944 bola TB premenovaná na 2. technickú divíziu (ďalej len „2. TD“). Novým veliteľom sa dňa 6. júla stal plk. J. Imro, ktorý vystriedal plk. Bodického. Práce na výstavbe opevnení *Gótskej línie* prebiehali do začiatku augusta. Zahŕňali výstavbu palebných postavení pre guľomety, mínomety i delostrelectvo.

Začiatkom augusta 1944 od nemeckého velenia dostala 2. TD rozkaz na presun k rieke Pád do priestoru Ferrara na budovanie tzv. *Pádskej línie*. Pred presunom sa veliteľ plk J. Imro stal nezvestným. Prešiel k postupujúcim Spojencom. Velenie 2. TD dočasne prevzal veliteľ 101. pluku pplk. J. Kmicikievič. Divízii velil do 25. augusta 1944, kedy velenie prevzal plk. J. Veselý. 2. TD už od 8. augusta pracovala na posilňovaní obranných postavení a budovaní komunikácií na južnom brehu rieky Pád pri meste Ferrara.

Situácia 2. TD bola pri Ferrare komplikovaná stratami, dezerciami (ktoré sa začali rozmáhať od konca júna) a nedostatočným doplňovaním mužstva zo Slovenska. Koncom augusta bola v takom stave, ktorý prinútil velenie uskutočniť reorganizáciu. V jej rámci došlo k zrušeniu 3., 7. a 11. roty 102. pluku a mužstvo týchto rôt bolo pridelené k zvyšným jednotkám. K 1. septembru 1944 mali jednotky 2. TD nasledujúce počty:

- 101. pluk – 23 dôstojníkov, 5 rotmajstrov, 18 poddôstojníkov, 1 060 mužov,
- 102. pluk – 28 dôstojníkov, 2 rotmajstrov, 9 poddôstojníkov, 1 128 mužov ¹⁴⁾

Po vypuknutí SNP sa nemecké velenie začalo na 2. TD pozeráť so vzrastajúcou nedôverou. Dôsledkom toho bola častá redislokácia odôvodňovaná potrebami nasadenia na urýchlenú výstavbu opevnení a obnovu komunikácií. Od 4. septembra rozšírila 2. TD svoju pôsobnosť aj na severný breh rieky Pád. Bola dislokovaná v priestore Pincara – Capitello – Polesine v nížine medzi Ferrarou a mestom Rovigo. Priestor bol ohraničený z juhu Pádcom a zo severu riekou Adiža (tal. Adige). Úlohou divízie bolo okrem posilňovania obranných postavení *Pádskej línie* aj stavba a opravy železničné trate.

Časté útoky letectva znižovali pracovné výkony vojakov. Spôsobili niekoľko strát na životoch a všeobecne nahľadávali morálku. Niektorí príslušníci divízie zbehli v priebehu náletov na pracovné i ubytovacie priestory. Po zaistení hliadkami ako príčinu zbehnutia uvádzali strach pred bombardovaním.

14) *Vojnový denník*. Vojenský historický archív Trnava, fond ZD, kr. č. 64, sign. III/42.

5. septembra 1944 bombardovali americké lietadlá pracovný priestor 101. pluku. Lietadlá sa koncentrovali na most Ponte Lugo – Scuro. Niekoľko bômb spadlo aj do ubytovacieho priestoru 101. pluku, ale žiadne škody nespôsobili. Nálet si obeť nevyžiadal, ale prinútil jednotky, aby okrem prác na železničnom násype budovali aj protiletdecké kryty. Straty utrpel bombardovací zväz. Nemecké protiletadlové batérie zostrelili jeden štvormotorový bombardér Boeing B-17, ktorý odhadzujúc bomby spadol do pracovného priestoru 101. pluku a skončil v rieke.

Práce na železnici pokračovali skoro celý september, rovnako ako spojenecké útoky na túto oblasť, ktoré ničili mosty cez Pád, cesty a železnice. Pridávali tak prácu príslušníkom 2. TD, ktorí neustále opravovali trate a mosty dokonca aj s pomocou ženistov a potápačov. V októbri stavali slovenskí vojaci aj železničnú vlečku ku kompe pri rieke Pád.

24. októbra na tomto úseku príslušníkov 2. TD vystriedali nemecké jednotky, nakoľko sa v tento deň začal nový presun slovenskej divízie do priestoru miest Ostiglia, ležiaceho asi 50 km západne od Roviga a Borgoforte, vzdialeného ďalších 30 km na západ.

V tomto čase bola situácia na fronte podľa spravodajských hlásení stabilizovaná. V rozkaze z 24. októbra 1944, komentujúcom situáciu počas presunu je uvedené: „*Nepriateľské jednotky sú zastavené už dlhší čas na severných svahoch Apenín, vzdialených od nás cca 130 km na celej šírke krajiny. Letecká činnosť je veľmi čulá vo dne i v noci. Hlavne rušivé nálety stíhačiek sú nebezpečné pre presúvajúce sa jednotky*“¹⁵⁾.

Nájsť ubytovanie pre 102. pluk na novom pôsobisku nebolo ľahké. Borgoforte bolo úplne zbombardované a bývalo v ňom len 15 nemeckých vojakov. Okolité dediny boli úplne obsadené nemeckými a talianskymi jednotkami. Nakoniec bolo ubytovanie pre pluk zaistené v Gabiane (sídliť tam velenie 102. pluku), Sailete (I. prápor/102), Romanore (II. prápor/102) a v Ponto Vetune (III. prápor/102) 101. pluk v Ostiglii takéto problémy nemal.

101. pluk na novom pôsobisku budoval spojovaciu cestu k lanovke v Ostiglii. Spolupracoval s nemeckým ženijným práporom č. 7, zatiaľ čo 102. pluk budoval most a lanovku na sťahovanie dreva v Borgoforte. Vojaci 2. TD aj napriek zásobovacím a ubytovacím ťažkostiam na úseku Ostiglia – Borgoforte pracovali do 21. novembra 1944, keď bola divízia presunutá do priestoru Pavia na stavbu a opravu železničných tratí a mostov cez riek Pád¹⁶⁾.

5 POSLEDNÉ MIESTO NASADENIA

Okolie Pavie sa stalo poslednou oblasťou dislokácie 2. TD v Taliansku v priebehu druhej svetovej vojny. Presuny, ktoré divízia vykonala do kapitulácie nemeckých vojsk v Taliansku (2. mája 1945) sa uskutočnili výlučne v priestore, ohraničenom

15) Vojenský historický archív Trnava, fond ZD, kr. č. 60, sign. III/12.

16) Rozkaz č. 89314. Vojenský historický archív Trnava, fond ZD, kr. č. 60, sign. III/73.

POZNÁMKY

trojuholníkom Pavia – Piacenza – Crema. V komplikovanej vojnovej situácii menili prápory, prípadne roty, ubytovanie v dedinách a mestečkách nachádzajúcich sa v tomto trojuholníku tak, ako o tom rozhodlo velenie divízie.

Presunom zaujal 101. pluk pozície pri Piacenze. 102. pluk bol dislokovaný v Linnarolo, pričom I. a II. prápor podliehali nemeckej ženijnej rote 5/9 so sídlom v S. Zenone al Po, vedenej npor. Peschom. III. prápor podliehal nemeckému stavebnému práporu s veliteľstvom v dedine Cava Manara (veliteľ – mjr. Koch). Veliteľstvo 2. TD sídlilo v Corteleone.

Schopnosť divízie vykonávať pridelené úlohy sa neustále znižovala. Vojaci vykonávali prácu nedôsledne. Mnohí spolupracovali s talianskym odbojovým hnutím a niekoľko desiatok vojakov dezertovalo k talianskym partizánom. Z tohto dôvodu vydávalo veliteľstvo divízie takmer každý mesiac rozkazy na presun rôť, aby boli prerušené kontakty slovenských vojakov s odbojom.

Koncom decembra 1944 nariadil veliteľ, plk. Veselý, reorganizáciu 2. TD. Výsledkom boli pluky, ktoré mali v prápore iba po dve roty. Veliteľstvá peších plukov museli tiež znížiť stavy. Disponovali len štábnou čatou (pomocný personál veliteľstva pluku), spojovacou čatou, pomocnou a dopravnou čatou. Bol to dôsledok znižovania početného stavu jednotky, dezercíí, nedostatočného doplňovania mužstvom. V ich očakávaní sa situácia na fronte neustále zhoršovala. 12. februára 1945 bolo dokonca nariadené nosiť na pracoviská zbrane, pretože činnosť partizánov znovu silnela.

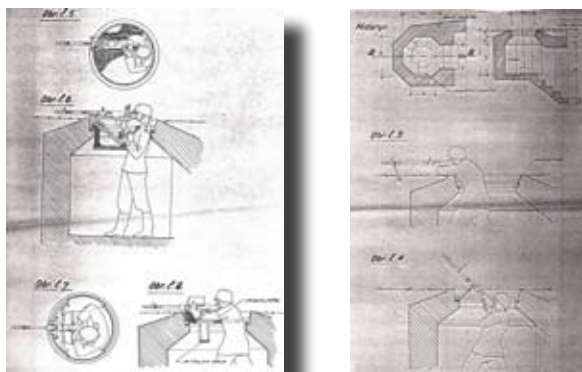
V polovici februára konečne dorazili k divízii doplnky mužstva zo Slovenska v počte asi 3 000 mužov. Stavy 2. TD sa tak zhruba zdvojnásobili a počet jej príslušníkov dosiahol asi 7 000 mužov.

Prichádzajúce mužstvo vyvolávalo dojem, že nejde o doplňovanie vojenskej jednotky, ale o skupinu trestancov. Boli to narýchlo zmobilizovaní záložníci, nevojaci a zajatci z povstaleckej 1. československej armády na Slovensku bojujúcej v SNP proti Nemcom. V niektorých prípadoch išlo o bývalých príslušníkov 2. československej paradessantnej brigády v ZSSR¹⁷⁾. Veľká časť novoprišlého mužstva nemala ani uniformu. Namiesto práce na opevňovaní brehov Pádu a stavby protitankových alebo protipechotných prekážok museli nováčikovia absolvovať bežný poradový výcvik. Podaktorí dokonca pred odsunom do Talianska ani nestihli zložiť vojenskú prísahu.

Po príchode nových členov mužstva prikázal veliteľ divíziu zreorganizovať. Znovu boli v prápore vytvorené tretie roty. Stavebné práce boli brzdené nedostatkom pracovného materiálu. Velenie divízie sa dokonca uchýlilo k výzve, aby si vojaci požičiavali pracovné náradie od miestneho obyvateľstva, narábali s ním šetrne, aby ho mohli po vykonaní práce nepoškodené vrátiť. Nedostatok materiálu paradoxne

17) Došlo tak ku kurióznnej situácii. Do Talianska sa dostali Slováci, ktorí boli najprv nasadení na východnom fronte proti ZSSR, a ktorí prešli na stranu Červenej armády. Potom sa zapojili do SNP a po zajatí boli poslaní do Talianska. Bolo tak len otázkou krátkej doby, kedy títo jednotlivci využili možnosť dezertovať a pridať sa k talianskym partizánom.

kontrastoval s počtami mužstva. Po príchode ďalších vojakov začiatkom apríla si divízia mohla dovoliť zriadenie štvrtej roty v prápore.

Obrázok 6: Originálne plány používané pri výstavbe opevnení

Nemeckí technickí dôstojníci sa na pracoviskách 2. TD stretávali s nezájmom o prácu. Vojaci si vymýšľali rôzne výhovorky typu: „nemáme drevo, nemáme lopaty, nemáme hodinky“ a pod. Pri 101. pluku sa dokonca stalo, že dve hodiny pred koncom pracovnej doby postávajúci z neurčenej roty na otázku, čo robia, odpovedali: „Čakáme na fajront.“

Stále viac príslušníkov divízie spolupracovalo s miestnym odbojom a prechádzalo k partizánom. Aj miestne odbojové hnutie silnelo. Dochádzalo k prepadam jednotlivých rôt, „únosom“ ich príslušníkov a stratám či krádežiam materiálu, zbraní a munície. Velenie divízie, v snahe zabrániť „únosom“ vojakov od rôt, nariadovало presuny takmer každý mesiac. Početné stavy divízie sa znižovali aj pri náletoch, či iných mimoriadnych situáciách. Napríklad 25. marca 1945 sa dvaja príslušníci 101. pluku, ktorí vykonávali strážnu službu pri rieke Pád, pokúsili rozobrať nevybuchnutú bombu. Následná explózia ich zabila.

Pre spoluprácu vojakov s odbojom nariadil veliteľ divízie plk. Veselý 5. apríla 1945 výmenu priestorov medzi plukmi navzájom. 101. pluk mal zaujať pracovný priestor 102. pluku a naopak. Po tomto presune bola dislokácia jednotiek nasledovná:

- veliteľstvo 101. pluku – S. Cristina,
- I. prápor/101 – Pieve porto Morone,
- II. prápor/101 – Badia Paveze,
- III. prápor/101 – Linarolo,
- veliteľstvo 102. pluku – Fombio,
- I. prápor/102 – S. Rocco,
- II. prápor/102 – Meleti,
- III. prápor/102 – Mirabello.

POZNÁMKY

13. apríla 1945 zaistili nemeckí vojaci pre podozrenie so spolupráce s odbojom slovenských dôstojníkov: veliteľa 101. pluku pplk. J. Kmicikieviča, veliteľa 10. roty 101. pluku por. J. Valáška a ženijného poradcu pri 101. pluku por. A. Matúška. Týchto dôstojníkov zatkli a odviezli do väzenia San Vittore v Miláne.

Celkovo bol apríl pre Nemcov v Taliansku zložitý. Aktivizovalo sa partizánske hnutie, vypuklo povstanie a Spojenci zahájili ofenzívu cez riekú Pád. Na pozadí nemeckého kolapsu prebiehal rozklad aj v jednotkách 2. TD. 19. apríla 1945 zbehlo od 8. roty 101. pluku 205 mužov a 25. apríla 173 mužov 5. roty 101. pluku. Prebehli posilnili rady partizánov.

Obrázok 7: pplk. Jaroslav Kmicikievič

Aby sa zamedzilo dezerciam k miestnym odbojárom a ohrozeniu divízie postupom Spojencov, velenie nariadilo novú re-dislokáciu. 24. apríla sa mala 2. TD presunúť do Álp, do priestoru Sondrio. Velitelia práporov a plukov tento rozkaz už neakceptovali a ústup do Álp sa neuskutočnil. Od 24. apríla spolupracovali jednotky divízie s odbojom a podieľali sa v rámci svojich možností na boji proti ustupujúcim nemeckým kolónam, pričom ich podporovali nedávno zbehnutí vojaci v radoch partizánskych jednotiek. Takto sa skončilo nasadenie slovenských vojakov na výstavbe opevnení v Taliansku.

6 PROTIFAŠISTICKÁ REZISTENCIA SLOVÁKOV V TALIANSKU

V súčasnej dobe môžeme rozlišovať dve roviny nasadenia slovenských vojakov v Taliansku. Prvá je charakteristická tým, že boli nasadení na budovanie obranných postavení po boku nemeckej armády. Šíriace sa protinemecké nálady spôsobovali, že Slováci prehodnotili svoj vzťah k nemeckej Tretej ríši a začali sa zapájať do protifašistického odboja. Takto dostáva nasadenie Slovákov v Taliansku počas druhej svetovej vojny nový rozmer.

TB prišla do Talianska s povestou nespoľahlivej jednotky. Vzrastajúci odpor voči Nemcom sa prejavil už na východnom fronte a po presune na talianske územie silnel. Prejavy odporu mohli mať pre TB viacero podôb. Jednou z možností bol ozbrojený odpor. Druhá možnosť pozostávala zo sabotáže pridelenej práce. Nakoľko TB bola nebojovou pracovnou jednotkou s minimom zbraní a navyše sa nachádzala v prostredí úplne neznámom, prichádzala do úvahy práve druhá možnosť.

Existovala ďalšia možnosť ako dať najavo svoj nesúhlas s politikou nacistov. Bol to prechod k talianskym partizánom. Problémom však zostával fakt, že TB (neskôr 2. TD) nemala zbrane a v otázkach zásobovania bola závislá na nemeckých dodávkach potravín a materiálu. Slovenskí vojaci, ktorí uvažovali o prechode k partizánom

nemohli domácemu (teda talianskemu) odboju ponúknuť nič okrem seba samých. Nemohli poskytnúť žiadne zbrane, muníciu ani iný potrebný materiál, o potravinách nehovoriac. Talianske partizánske jednotky v strednom Taliansku mali na prelome rokov 1943 a 1944 problémy vyzbrojiť a užiť svojich vlastných bojovníkov. Navyše oproti ruskému frontu tu existovala oveľa vážnejšia jazyková bariéra. Predsa len Slováci s Rusom sa nejakým spôsobom dokázali dohodnúť.

V čase, keď sa TB nachádzala v blízkosti frontu pri budovaní *Gustavovej línie*, niektorí vojaci a dôstojníci brigády uvažovali aj o prechode na stranu Spojencov, či už v malých skupinách alebo jednotlivo. Myšlienku na prechod k Spojencom podporovala vojenská situácia. Hlavné jednotky amerických a britských síl sa snažili frontálne prekonať *Gustavovu líniu*. 22. januára 1944 sa v tylo nemeckej obrany pri Anziu, asi 100 kilometrov za frontom vylodili spojenecké jednotky, ktoré mali postupom na juh preniknúť do chrbta obrancom *Gustavovej línie* a umožniť rýchle obsadenie Ríma. Nemecké protiútoky však výsadek pri Anziu zastavili a preto tento plán spojeneckého postupu zlyhal. Antifašisticky naladení slovenskí dôstojníci však práve v týchto momentoch začali uvažovať o možnom prechode k Spojencom.

Veliteľ I. práporu 101. pluku kpt. Hujsa urobil podrobnú rekognoskáciu terénu a získal od vytyčovacieho štábu nemeckej divízie heslá, priebeh a obsadenie obrannej línie. Na porade dôstojníkov práporu nariadil aby sa 1. a 2. rota vysunuli do horského sedla medzi M. Petrella (kóta 1533) a M. Ruazzo (kóta 1316). Tretia rota s veliteľstvom práporu mala obsadiť tiesňavu St. Nicola. Jej úlohou bolo chrániť tylo vysunutých rôt. Roty však mali nedostatok potravín a malé zásoby munície. Prebojovať sa cez líniu silne obsadenú nemeckými jednotkami bolo nereálne. Navyše napadol sneh a ochladilo sa. „*Nebola pitná voda a s proviantom sme boli na dne. Asi 40 % vojakov prechladlo a dostalo črevný katar (pre nedostatok vody vojaci jedli sneh). Mužstvo bolo nespokojné, pretože nevedelo o zamýšľanom pláne*“¹⁸⁾.

Prechod sa nemohol zrealizovať pre nedostatok zbraní, proviantu a munície. Prebojovávanie sa nemeckými líniami by znamenalo samovraždu. Nebolo tiež jasné, ako by sa zachovali spojenecké vojská, keby videli približovať sa neznámu skupinu vojakov. Odpor v radoch TB sa teda realizoval viac formou sabotáže pridelenej práce a individuálnymi prechodmi k talianskym partizánom.

V marci 1944 po presune TB na budovanie *Caesarovej línie* do priestoru Tagliacozzo – Avezzano v pohorí Abruzzo sa podarilo slovenskému veleniu zabezpečiť, že nad budovaním opevnených postavení nemali dozor nemeckí dôstojníci. Otváral sa tak priestor na väčšie sabotovanie pridelenej práce. Tzv. *Kolíková aféra* všetko zmenila. Pri I. prápore 101. pluku boli vytyčovacie kolíky poprehadzované na iné miesta.

Kpt. Hujsa o tom neskôr napísal: „*Prevzal som obranný úsek, ale do práce sa nám nechcelo. Ubehli dva týždne a tu mi telefonuje veliteľ susedného práporu, že nemecký*

18) ŠTEFANSKÝ, V.: *Slovenskí vojaci v Taliansku 1943-1945*. Bratislava : MO SR, 2000, s. 27.

POZNÁMKY

generál Rothe so štábom ide na môj úsek na kontrolu... Chceli sme situáciu zachrániť ako sa len dalo. Ženíjný náčelník vydal rotám trhaviny a budovali sme okopy trhaním. Terén bol prevažne skalnatý. Keď som kontroloval budovanie obrany, pozmenil som umiestnenie väčšieho počtu tých okopov, ktoré boli na skalách a posunul som ich do ľahšej pôdy. Samozrejme, z toho miesta nebol výstrel a porušil som súvislosť priehradných palieb. Kontrola nemeckého štábu zistila zmeny... Podarilo sa nám „nafilmovať“, že pôvodné kolíky minulej noci neznámi páchatelia povytahovali. Asi za dva dni bol nášmu práporu pridelený mladý nemecký nadporučík, ktorý kontroloval budovanie obrany“¹⁹⁾.

Kontakty Slovákov s talianskou rezistenciou začali nadobúdať masovejší charakter od marca 1944. Úplnú spoluprácu sa však nepodarilo dosiahnuť, nakoľko TB (neskôr 2. TD) pracovala popri nemeckých jednotkách a navyše bola jednotka často redislokovaná.

V dobe presunu na *Gótsku líniu* dezertovalo mnoho vojakov (presné počty sa nepodarilo zatiaľ zistiť). Odhaduje sa, že zo zbehnutých vojakov sa asi 120 – 150 pridalo k partizánom. Prípravy prechodu väčších skupín slovenských vojakov k Spojencom znemožňoval nedostatok informácií o vojenskej situácii a postupe britsko-amerických vojsk. Dezercie sa tak stávali záležitosťou jednotlivcov, vo výnimočných prípadoch malých skupín.

Chaotickú situáciu spojenú s ústupom sa snažili niekoľkí dôstojníci brigády využiť na prechod k Spojencom. Pokúšali sa zdržiavať odchod z pôvodných postavení, či ustupovať neuveriteľne pomaly, len aby boli dohonení postupujúcimi Američanmi alebo Britmi. Predpokladaný postup Spojencov však bol ešte pomalší a ani tento predpoklad sa preto nesplnil.

Brigádu v tom čase opustil aj veliteľ 101. pluku mjr. Kubíček a 5 dôstojníkov (mjr. Kolpak, kpt. Vízner, npor. Bibeň, por. Öres a por. Kamenický). Veliteľ brigády plk. Bodický a náčelník štábu mjr. Jamriška o ich pláne vedeli²⁰⁾. Poznamenali, že by so sebou mali vziať aj svojich vojakov, teda celý 101. pluk. Na Slovensko boli chýbajúci dôstojníci veliteľom hlásení ako nezvestní. Na miesto veliteľa 101. pluku nastúpil pplk. J. Kmicikievič. Nový veliteľ pluku ihneď po príchode rozvinul protinemeckú činnosť. Sústredil okolo seba skupinu rovnako zmýšľajúcich dôstojníkov, ako boli napr. por. Matúšek, kpt. Hujsa, por. Valášek. Pri 102. pluku to zas boli mjr. Ryška a npor. Šelmec, veliteľia I. práporu/102 a II. práporu/102, ktorí tajne spolupracovali

19) ŠTEFANSKÝ, V.: *Slovenskí vojaci v Taliansku 1943-1945*. Bratislava : MO SR, 2000, s. 28.

20) Minister národnej obrany gen. Čatloš plánoval stiahnutie slovenských jednotiek, pôsobiacich mimo územia Slovenska domov. O sústredovanie slovenských jednotiek doma sa snažil z toho dôvodu, že zamýšľal vytvoriť ozbrojenú silu pre možné protinemecké povstanie na Slovensku. Svoje požiadavky na sústredenie slovenských jednotiek doma predkladal nemeckým orgánom pod zámenkou zámyslu opevňovania Slovenska pred predpokladaným postupom sovietskych vojsk z východu. Napriek nesúhlasu Nemcov s návratom technickej divízie na Slovensko, gen. Čatloš vo svojich návrhoch pokračoval. O jeho snahách dostať jednotku na Slovensko bol veliteľ brigády plk. Bodický nepochybne informovaný.

s miestnymi partizánmi a v rámci svojich možností ich zásobovali zbraňami a strelivom²¹⁾.

Ako už bolo spomenuté, od 1. júla 1944 bola TB premenovaná na 2. TD a 6. júla 1944 nad ňou prevzal velenie plk. Ján Imro. Prišiel k jednotke v čase, keď niekoľkí dôstojníci zvažovali možnosti prechodu k Spojencom alebo k miestnym partizánom. Informoval sa u pplk. Kmicikieviča a kpt. Hujsu o situácii. Prechod k partizánom bol za danej situácie nereálny, pretože odbojové hnutie nebolo schopné zaistiť vyzbrojenie a stravovanie takého veľkého počtu vojakov, ktorí boli závislí na zásobovaní od Nemcov. Materiálne vybavenie slovenských plukov nebolo také, aby mohli žiť dlhší čas zo svojich zásob. Podľa kpt. Hujsu stále nebol možný ani prechod frontovej línie. Tak 30. júla 1944 plk. Imro spolu s kpt. Hujsom opustili 2. TD sami bez vojakov. Ušli do Florencie, kde ostali čakať na príchod jednotiek Spojencov, ktorí tam prišli 13. augusta. Prechodne sa stal veliteľom divízie pplk. Kmicikievič. Pod jeho velením sa divízia presunula začiatkom augusta k Ferrare.

Velenie 2. TD prevzal nový veliteľ plk. J. Veselý dňa 25. augusta 1944. Pred svojím odchodom do Talianska dostal od gen. Čatloša ústny rozkaz, v ktorom sa hovorilo: „*Divíziu sústrediť, sceliť, po častiach posielat' na Slovensko, lebo tu s ňou počítam. Viac do Talianska nikoho nepošlem*“²²⁾. Keď sa Veselý ujímal velenia, gen. Čatloš stále žiadal nemecké velenie o stiahnutie divízie na Slovensko. Bezúspešne. Predstava, že 2. TD bude v dohľadnej dobe stiahnutá na Slovensko, sa pomaly rozplývala. Úplne zanikla po správach o vypuknutí SNP.

Častá redislokácia 2. TD v tomto období mala negatívny vplyv na nárast prechodov slovenských vojakov k talianskym partizánom. Mnohí zo zbehov sa dostali až do Juhoslávie k Titovým partizánom, iní zase cez Švajčiarsko do Francúzska. Niektorí zbehli na stranu postupujúcich spojeneckých vojsk. Boli aj takí, ktorých chytila talianska milícia, prípadne nemeckí alebo slovenskí poľní žandári a skončili vo väzení. Podľa neúplných údajov zbehlo od začiatku nasadenia v Taliansku do vypuknutia SNP 223 príslušníkov TB, resp. 2. TD. Najviac zbehnutí je zaznamenaných počas júnovej redislokácie, kedy sa vykazuje 120 až 163 zbehov. Po relatívne pokojnejšom období v júli a auguste 1944 začala nová vlna zbehnutí²³⁾.

V čase vypuknutia SNP nemali slovenskí dôstojníci a vojaci v Taliansku nijaké spojenie s odbojovým hnutím doma na Slovensku, či s predstaviteľmi zahraničného odboja. Nový veliteľ divízie sa snažil eliminovať kontakty príslušníkov divízie s talianskym odbojom a zamedziť indoktrinácii spojeneckej i československej protifašistickej propagandy.

Naproti tomu pplk. Kmicikievič vyzýval okruh antifašisticky orientovaných dôstojníkov k posilňovaniu kontaktov s odbojom. Po presune divízie do priestoru Borgoforte – Ostiglia (na konci októbra 1944) nadviazal Kmicikievič kontakty s jed-

21) ŠTEFANSKÝ, V.: *Slovenskí vojaci v Taliansku 1943-1945*. Bratislava : MO SR, 2000, s. 32.

22) ŠTEFANSKÝ, V.: *Slovenskí vojaci v Taliansku 1943-1945*. Bratislava : MO SR, 2000, s. 35.

23) ŠTEFANSKÝ, V.: *Slovenskí vojaci v Taliansku 1943-1945*. Bratislava : MO SR, 2000, s. 39.

POZNÁMKY

notkami českého protektorátneho vojska nasadeného v severnom Taliansku a začal budovať slovensko-českú odbojovú spoluprácu. Jej prehlbeniu zabránilo presunutie divízie do okolia Pavie a Piacenzy koncom novembra.

Opäť bolo potrebné nadväzovať kontakty s miestnym odbojom. Túto situáciu sťažovali represálie fašistov, ktoré na prelome rokov 1944 a 1945 vážne oslabili odbojové hnutie v severnom Taliansku. Aj postup spojeneckých armád nebol taký razantný, aby ho mohol odboj využiť. Zima 1944/45 prehlbila zásobovacie problémy a činnosť talianskych partizánov ochabla. Pozitívna zmena nastala až vo februári 1945. 31. januára 1945 prišiel do Talianska por. Lesyk, bývalý príslušník odboja v SNP. Do Talianska prišiel s úlohou organizovať partizánske hnutie z príslušníkov divízie. Po príchode sa mu ako príslušníkovi 102. pluku podarilo nadviazať spojenie s partizánskymi brigádami v priestore Pavie a Piacenzy. V polovici februára 1945 dostal list od veliteľa českej partizánskej skupiny za Pádóm kapitána Petříka, v ktorom ho žiadal o spoluprácu v odboji. Lesyk Petříkovi odpovedal, že pristupuje na spoluprácu a navrhuje vytvoriť spoločnú československú partizánsku brigádu, ktorá by reprezentovala československý odboj v Taliansku. Por. Lesyk tiež nadviazal spojenie s partizánskou skupinou Garibaldina v Bressana Bottarone, ktorú žiadal o sprostredkovávanie prechodov slovenských vojakov k talianskym partizánom a propagandistické pôsobenie na príslušníkov 2. TD, aby vstúpili do partizánskeho odboja. Do propagandistickej činnosti bola postupne zapojená partizánska divízia Lombardia, brigády – Capettini, Stafora, Crespi, Matteotti²³).

Začiatkom apríla 1945 sa por. Lesykovi podarilo nadviazať kontakt s pplk. Kmicikievičom, ktorý poručíkovu snahu privítal. Dokonca navrhol prípravu prechodu celého pluku. Následne pplk. Kmicikievič nadviazal spoluprácu s partizánskou skupinou Matteotti a pávijskou partizánskou divíziou. Pripravoval spolu s oddanými dôstojníkmi prechod celej 2. TD na stranu partizánov. Na uskutočnenie prechodu bol stanovený termín – 14. apríl 1945. Plán bol založený na tom, že 10. rota pod velením por. Valáška sa zmocní veliteľstva divízie a zlikviduje nemeckú misiu. Každý prápor prejde na druhú stranu na svojom úseku. O tomto zámere informoval lekára divízie Dr. Slabeja, že ak by bol pre svoju ilegálnu činnosť zaistený, mal Dr. Slabej utiecť do Švajčiarska a požiadať tam československé orgány o pomoc pre divíziu²⁴).

Spolupráca vojakov s miestnymi partizánmi už bola očividná. Veliteľ divízie preto rozhodol o výmene pracovných priestorov plukov. Kontakty nadviazané s partizánmi sa prerušili. Navyše 13. apríla bol pplk. Kmicikievič s por. Matúškom zaistený nemeckými poľnými žandármi. Rovnako dopadli por. Stránsky a por. Valášek. Zaistení dôstojníci boli uväznení v Miláne. Toto sa odohrávalo na pozadí nového spojeneckého postupu smerom na Bolognu a Modenu. Operácie anglo-amerických vojsk podporovali talianski partizáni. V radoch niekoľkých partizánskych oddielov už od marca pôsobili aj zbehnutí príslušníci 2. TD. 18. marca 1945 prešla k partizánom prvá väčšia skupina vedená čat. Gajdošom a des. Šagátom. Vojaci tejto skupi-

24) ŠTEFANSKÝ, V.: *Slovenskí vojaci v Taliansku 1943-1945*. Bratislava : MO SR, 2000, s. 51.

ny uskutočňovali „prepady“ ďalších slovenských jednotiek divízie, pričom získavali zbrane, strelivo, zásoby a pochopiteľne ďalších mužov. Od konca marca a začiatku apríla 1945 sa aktívne zapájali do bojov. Zúčastnili sa prestreliek s nemeckými hliadkami od Stradelly až po Via Emiliu. Bojovali tiež pri dedine Pieve Ponto Morone. 11. apríla sa k nim pridali ďalší vojaci I. práporu/101 a 17. apríla asi 200 mužov 8. roty 101. pluku.

Tento príklad jasne ilustruje situáciu divízie a jej kolaps v apríli 1945. Úteky vojakov k partizánom oslabovali jej rady. Rozklad jednotky sa už nedal zastaviť. Veliteľovi divízie plk. Veselému sa situácia úplne vymkla z rúk. 17. apríla prijal por. Lesyka, ktorý mu vyložil danú situáciu a dôrazne ho žiadal o povolenie rokovať o prechode 2. TD k partizánom. Veselý pod tlakom okolností súhlasil²⁵⁾. O dva dni (19. apríla) sa v Zatterelle por. Lesyk zúčastnil rokovania o prechode divízie do priestoru kontrolovaného talianskymi vlastencami, ako i o podmienkach medzispojeneckej komisie uznať túto divíziu za spojeneckú. Na rokovaní boli prítomní veliteľ partizánskej divízie Oltre Pó Pavese kapitán Pietro Italo – Eduardo, anglický kapitán B. W. S. Irwin, veliteľ českej partizánskej jednotky kpt. Petřík a rtm. Novosad. Výsledkom stretnutia bolo, že s ohľadom na zásobovacie možnosti nie je možné, aby celá divízia prešla k partizánom. Preto mala divízia vyslať 500 ozbrojených mužov reprezentujúcich aktívny odboj do zóny „Oltrepo“. Z týchto príslušníkov, doplnených príslušníkmi českého vládneho vojska a slovenskými príslušníkmi partizánskych skupín, mala byť vytvorená československá partizánska brigáda. Zvyšok divízie mal vyčkať na ďalšie príkazy spojeneckého velenia v priestore Pavia Piacenza.

7 ZAPOJENIE 2. TECHNICKEJ DIVÍZIE DO ODBOJA

Úmysel vytvoriť československú partizánsku brigádu sa pod spádcom udalostí nepodarilo naplniť. 21. apríla začala v severnom Taliansku posledná spojenecká ofenzíva. 24. apríla dostalo velenie divízie rozkaz na presun do Álp. Velitelia plukov a práporov ho už neakceptovali. Ústup divízie sa nekonal. Mnohé jednotky prešli k partizánom a začali boj s ustupujúcimi nemeckými kolónami. Situáciu názorne ilustruje zápis vo vojnovom denníku I. práporu/102: „24. apríla. Večer prišiel náhly rozkaz na presun pluku do priestoru Crema. Príslušníci práporu od tejto chvíle spolupracujú s partizánmi a zúčastňujú sa boja s nemeckými jednotkami“²⁶⁾.

Medzi 25. až 27. aprílom sa jednotky 2. TD presunuli do priestoru Crema – Lodi. Počas presunu bojovali niektoré roty s nemeckými kolónami. Po dosiahnutí ubytovacích priestorov nadviazali spojenie s výkonnými predstaviteľmi odboja a pokračovali v boji proti Nemcom. II. prápor/102 zaútočil na nepriateľské kasárne a obsadil dôležité komunikačné križovatky v priestore Crema – Ombriano – San Michaelo smerom na Lodi. Rote npor. Ruttkaya sa podarilo zachrániť pred zničením intendačné sklady divízie a v obci Corteleona zajať nemeckú delostreleckú jednotku. III. prápor/102 pod velením npor. Dubovského sa zúčastnil oslobodzovania mesta Lodi.

25) ŠTEFANSKÝ, V.: *Slovenskí vojaci v Taliansku 1943-1945*. Bratislava : MO SR, 2000, s. 55.

26) Vojenský historický archív Trnava, fond ZD, kr. č. 84, sign. III/165.

POZNÁMKY

Veliteľstvo 101. pluku bojovalo pri obci Monte Cremasco. Veliteľ divízie plk. Veselý odišiel do Milána vyjednávať s velením talianskeho hnutia odporu, avšak bol zaistený partizánmi. Zvyšok štábu divízie sa pridala k bojom proti Nemcom pri Ombriane. 27. apríla III. prápor/101 odolával útokú nemeckej jednotky pri Doveře a útočníkov odrazil. Podobných bojov, šarvátok a prestreliek s nemeckými jednotkami sa v spolupráci s odbojom zúčastňovali aj ostatné jednotky 2. TD.

26. apríla 1945 oslobodili povstalci pplk. Kmicikieviča a ďalších slovenských dôstojníkov väznených v Miláne. Pplk. Kmicikievič sa na druhý deň ujal velenia 2. TD, ktorá bola daná k dispozícii veliteľovi vojsk v Miláne, generálovi Cadornovi. 29. apríla bola na nariadenie najvyššieho velenia divízia uznaná za súčasť spojeneckých armád. Obyvateľstvo dostalo výzvu, aby slovenských vojakov nepovažovalo za spojencov nacistického Nemecka ²⁷⁾.

1. mája 1945 sa 2. TD premenovala na 1. československú divíziu v Taliansku. Veliteľom bol pplk. J. Kmicikievič a jej početný stav tvorilo okolo 6 200 príslušníkov. Na druhý deň do Milána vstúpili spojenecké jednotky. Divízia od Spojencov už žiadne bojové úlohy nedostala. V ten istý deň nemecké jednotky v Taliansku kapitulovali.

Pre slovenských vojakov v Taliansku sa ich vojnové nasadenie skončilo. Nálada v divízii sa od tohto momentu začala zhoršovať pre nedostatok správ z domova a obavy, že vojaci skončia v zajateckých táboroch spolu s Nemcami a Talianmi, ktorí ostali verní republike Salo.

6. juhoafrická divízia, ktorá mala na starosti zásobovanie slovenskej divízie, neobdržala rozkaz, že 1. československá divízia v Taliansku je považovaná za spojeneckú a správala sa k Slovákom ako k zajatcom. V júli 1945 boli príslušníci divízie v niekoľkých transportoch prevezení do karanténneho tábora v Malackách. Vrátili sa teda domov.

Obrázok 8: Odznak 1. československej divízie v Taliansku

27) Nariadenie Oslobodzovacieho talianskeho komitétu z 29. 4. 1945. Vojenský historický archív Trnava, fond č. 27, kr. č. 2.

8 ZÁVER

POZNÁMKY

Nasadenie slovenských jednotiek na východnom fronte počas druhej svetovej vojny je v súčasnej dobe laickej verejnosti a príslušníkom Ozbrojených síl Slovenskej republiky prístupnejšie vďaka odborným i popularizačným prácam slovenských historikov. Napriek tomu sa ešte stále objavujú otázky nasadenia Slovákov na frontoch druhej svetovej vojny, ktoré si vyžadujú oveľa podrobnejšie rozpracovanie. K takýmto otázkam patrí aj nasadenie slovenských vojakov na výstavbu opevnených línií v Taliansku a účasť Slovákov v talianskej rezistencii.

Za obdobie od októbra 1943 do mája 1945 bola v Taliansku nasadená slovenská Technická brigáda, v júli 1944 bola premenovaná na 2. technickú divíziu. Jej úloha nebola bojová, nemala pôsobiť v prvej línii. Napriek tomu, že sa jednalo o nebojovú tylovú jednotku, jej význam na opevňovacích prácach v mnohých prípadoch ocenili aj nemecké vyššie miesta.

Odlúčenosť slovenských vojakov od domova, osobné nestotožnenie sa s cieľmi vojny, v ktorej boli nasadení a režimom, ktorý túto vojnu vyvolal spôsobilo, že väčšina Slovákov nasadených v Taliansku odmietala spoluprácu s nacistickým Nemeckom. Práce na pridelených opevnených líniách bývali často sabotované. Vzhľadom na podmienky neexistovala iná možnosť prejavu nesúhlasu so spojenectvom s Nemeckom ako nedôsledné plnenie úloh. Ani miestne odbojové talianske hnutie nebolo do začiatku roku 1945 alternatívou. Napriek všetkému, prípravy a odpor dozrievali a hoci mali rôzne prejavy vyústili k masovým útekom k talianskym partizánom. V radoch partizánskych jednotiek začali aktívne pôsobiť prebehlici od jednotky.

V čase kolapsu nemeckej moci v severnom Taliansku v apríli 1945 sa aj zostávajúci príslušníci 2. TD, podporovaní Slovákami v partizánskych jednotkách, aktívne podieľali na bojoch. Oslobodili mnoho mestečiek a dedín, obsadili a kontrolovali dôležité komunikácie, ktorých strata komplikovala ustupujúcej nemeckej armáde ústupové manévry. Spôsobili protivníkovu stratu na živej sile i materiálne.

Za svoj boj proti fašizmu si vyslúžili vďaka miestneho obyvateľstva. Právom im teda patrí aj miesto v slovenských vojenských dejinách.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

GRAS, Y.: *1. divize Svobodné Francie*. 1. vyd. Plzeň : Mustang, 1997. 364 s. ISBN 80-7191-217-4.

HRBEK, J.: *Monte Cassino*. Praha : Naše vojsko, 1995. 251 s. ISBN 800-206-0291-7.

ŠIMKO, J.: Slovenské jednotky nasadené na výstavbu opevnení v Taliansku. In: *Slovensko a druhá svetová vojna : Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie v Bratislave 29. - 31. mája 2000*. Bratislava : Vojenský historický ústav, 2000, s. 304-312.

POZNÁMKY

ŠTEFANSKÝ, V.: *Slovenskí vojaci v Taliansku 1943 – 1945*. Bratislava : Ministerstvo obrany SR, 2000. 114 s. ISBN 80-8884-32-8.

ĎALŠIA ODPORÚČANÁ LITERATÚRA

GRAHAM, D. – BIDWELL, S.: *Boje o Itálii 1943 až 1945*. Brno : Jota, 2006. 536 s. ISBN 80-7217-374-X.

LACKO, M.: Slováci na talianskom fronte (1943-1945). In: *Historická revue*, roč. 22, 2011, č. 9, s. 32-36. ISSN 1335-6550.

SIMKO, J. – VANĚK, O.: *Prednášky z národných a vojenských dejín Slovenska III*. Liptovský Mikuláš : Vojenská akadémia, 2001. 96 s. ISBN 80-8040-148-9.

TÉMY NA VEDENIE ZÁVEREČNEJ DISKUSIE

1. Charakteristika rovín nasadenia slovenských vojakov v Taliansku počas druhej svetovej vojny.
2. Úloha Technickej brigády a 2. technickej divízie v Taliansku.
3. Charakteristika príčin presunutia slovenských jednotiek z východného frontu do Talianska.
4. Charakteristika prejavov odporu v jednotkách nasadených v Taliansku.
5. Spôsoby spolupráce príslušníkov slovenskej jednotky v Taliansku s miestnym partizánskym hnutím.